SURXONDARYO VILOYATIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA TABIIY VA MADANIY RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI

Norboyev Asliddin Xusniddin o'g'li
O'zbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi, Moliya va moliyaviy texnologiyalar fakulteti, Loyiha boshqaruvi yo'nalishi magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisda Surxondaryo viloyatida turizmni rivojlantirishda tabiiy va madaniy resurslardan samarali foydalanishning iqtisodiy mexanizmlari tahlil qilinadi. Hududning tabiiy landshaftlari, tarixiy-arxeologik yodgorliklari, ziyoratgohlari va madaniy merosidan foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, turistik infratuzilmani rivojlantirish, mahalliy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, investitsiyalarni jalb etish va turistik xizmatlar samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi. Rasmiy statistik ma'lumotlar asosida viloyatda joylashtirish xizmatlarining 2020–2024-yillardagi o'zgarishlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Surxondaryo viloyati, turizm, tabiiy resurslar, madaniy meros, turistik salohiyat, iqtisodiy mexanizmlar, turizm infratuzilmasi, investitsiyalar, hududiy rivojlanish, barqaror turizm.

Kirish. Turizm bugungi kunda mamlakatlar iqtisodiyotini rivojlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish, xizmatlar eksportini kengaytirish va hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu soha iqtisodiy daromad manbai bo'lish bilan birga, tarixiy-madaniy merosni asrash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va mahalliy aholining turmush darajasini yaxshilashga ham xizmat qiladi. Shu sababli turistik resurslardan samarali foydalanish, ularni zamonaviy xizmatlar bilan uyg'unlashtirish va turizmning iqtisodiy natijalarini hududiy rivojlanishga yo'naltirish dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

O'zbekistonda turizmni rivojlantirish davlat iqtisodiy siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 18-iyuldagi O'RQ–549-son **"Turizm to'g'risida"gi Qonuni** sohadagi munosabatlarni tartibga solish va turizm faoliyatining huquqiy asoslarini belgilaydi. Bundan tashqari, Prezidentning 2025-yil 15-maydagi PF–87-son Farmonida 2025–2026-yillarda sayyohlar oqimini ko'paytirish va turistik xizmatlar ko'lamini kengaytirishga qaratilgan vazifalar belgilangan.

Surxondaryo viloyati tabiiy sharoiti, tarixiy obidalari va o'ziga xos madaniy an'analari bilan turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlarga ega. Boysun madaniy makoni, Qadimgi Termiz, Kampirtepa, Dalvarzintepa, Fayoztepa, Zarautsoy qoyatosh suratlari va Sangardak kabi maskanlar tarixiy-madaniy, etnoturistik hamda ekologik turizm yo'nalishlarini rivojlantirish uchun muhim resurs hisoblanadi. Biroq mazkur imkoniyatlardan yuqori iqtisodiy natija olish resurslarning mavjudligigagina emas, balki transport va joylashtirish infratuzilmasi, xizmatlar sifati, marketing, investitsiyalar hamda mahalliy tadbirkorlikning rivojlanishiga ham bog'liq.

Shu nuqtayi nazardan, Surxondaryo viloyatida tabiiy va madaniy resurslarni yagona turistik mahsulot tarkibiga birlashtirish, turizm orqali yaratiladigan iqtisodiy qiymatni oshirish va ushbu jarayonda mahalliy aholining ishtirokini kengaytirish muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotning maqsadi va usullari. Tadqiqotning maqsadi Surxondaryo viloyatida turizmni rivojlantirishda tabiiy va madaniy resurslardan samarali foydalanish holatini o'rganish hamda hududning iqtisodiy salohiyatini oshirishga qaratilgan takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Tadqiqotda statistik ma'lumotlarni tahlil qilish, yillar kesimidagi o'zgarishlarni taqqoslash, tizimli yondashuv va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tahlil uchun Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasining 2020–2024-yillarda mehmonxona va shunga o'xshash joylashtirish vositalari faoliyatiga oid ma'lumotlari asos qilib olindi.

Asosiy qism. Surxondaryo viloyatida turizmni rivojlantirishning muhim shartlaridan biri tabiiy va madaniy resurslarni o'zaro bog'langan xizmatlar tizimiga birlashtirishdir. Masalan, tarixiy-arxeologik yodgorliklarga tashrif buyurishni gidlik, transport, ovqatlanish va joylashtirish xizmatlari bilan uyg'unlashtirish sayyohlarning hududda qolish muddatini uzaytirishi hamda mahalliy biznes daromadlarini oshirishga yordam berishi mumkin.

Boysun hududining madaniy an'analari, xalq og'zaki ijodi va hunarmandchiligi etnoturizmni rivojlantirish uchun imkoniyat yaratadi. Sangardak va boshqa tabiiy maskanlar esa ekologik hamda faol dam olish turizmi yo'nalishlarini kengaytirish uchun xizmat qilishi mumkin. Ushbu resurslarni yagona marshrutlar doirasida birlashtirish sayyohlarga turli xizmatlardan foydalanish imkonini beradi.

Turistik resurslardan foydalanish samaradorligini baholashda faqat obyektlar soniga e'tibor qaratish yetarli emas. Joylashtirish imkoniyatlari, xizmat ko'rsatilgan tashrif buyuruvchilar soni, xonalar va o'rinlar hajmi kabi ko'rsatkichlar ham muhim ahamiyatga ega. Shu jihatdan viloyatdagi joylashtirish vositalarining so'nggi yillardagi dinamikasini o'rganish turistik infratuzilmaning rivojlanish holatini baholashga yordam beradi.

1-jadval.

Surxondaryo viloyatida mehmonxona va shunga o'xshash joylashtirish vositalari faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari, 2020–2024-yillar

№	Ko'rsatkichlar	2020-yil	2021-yil	2022-yil	2023-yil	2024-yil
1	Joylashtirish obyektlari soni (birlik)	27	30	64	66	80
2	Joylashtirilgan shaxslar soni (ming kishi)	19,4	26,9	79,3	88,0	91,6
3	Xonalar soni (birlik)	475	434	1 212	1 252	1 260
4	Joylar soni (birlik)	964	849	2 459	2 563	2 464

Manba: Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasining 2025-yil 25-avgustdagi "Surxondaryo viloyatida turizm va dam olishni rivojlanishi" press-relizi asosida tuzildi.

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, 2020–2024-yillarda viloyatdagi mehmonxona va shunga o'xshash joylashtirish obyektlari soni 27 tadan 80 taga yetgan. Bu qariyb 196,3 foizlik o'sishni anglatadi. Mazkur vositalarda joylashtirilgan shaxslar soni esa 19,4 ming kishidan 91,6 ming kishiga ko'payib, qariyb 4,7 baravar oshgan. Xonalar soni ham 475 tadan 1 260 taga yetgan.

Shu bilan birga, joylar soni 2023-yildagi 2 563 tadan 2024-yilda 2 464 taga kamaygan. Bu holat infratuzilma rivojlanishini faqat obyektlar soni bilan baholash yetarli emasligini ko'rsatadi. Joylashtirish vositalarining sig'imi, xizmatlar sifati, hududlar bo'yicha taqsimlanishi va turistlar ehtiyojiga mosligi ham hisobga olinishi kerak.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2024-yilgi ma'lumotlar joylashtirish infratuzilmasining hududlar bo'yicha bir xil taqsimlanmaganini ham ko'rsatadi. Viloyat bo'yicha jami 80 ta obyektning 38 tasi Termiz shahrida joylashgan. Bu qariyb 47,5 foizni tashkil etadi. Boysun tumanida 14 ta, Denov tumanida esa 6 ta obyekt qayd etilgan.

2025-Mazkur taqsimot turizm infratuzilmasini faqat yirik markazlarda emas, balki tabiiy va madaniy resurslarga ega boshqa hududlarda ham rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi. Xususan, turistik maskanlarga olib boruvchi yo'llar, axborot ko'rsatkichlari, sanitariya sharoitlari, mehmon uylari va mahalliy gidlik xizmatlarini takomillashtirish muhimdir.

Turizmning iqtisodiy samaradorligini oshirishda mahalliy aholi va kichik biznes subyektlarining ishtiroki alohida ahamiyatga ega. Oilaviy mehmon uylari, milliy taomlar tayyorlovchi tadbirkorlar, hunarmandlar, transport xizmati ko'rsatuvchilar va mahalliy gidlar turistik qiymat zanjirining muhim qismini tashkil etadi. Ularning faoliyatini qo'llab-quvvatlash turizmdan olinadigan daromadning hudud iqtisodiyotida qolishiga va bandlikning kengayishiga yordam beradi.

Shuningdek, turistik obyektlar haqida ko'p tilli raqamli ma'lumotlar tayyorlash, elektron xaritalar va onlayn bronlash imkoniyatlarini rivojlantirish, turistik marshrutlarni internet orqali targ'ib qilish zarur. Bunday chora-tadbirlar sayyohlarning axborot olish imkoniyatlarini yaxshilaydi va hududning turistik jozibadorligini oshirishga xizmat qiladi.

Natijalar va muhokama. Tahlil natijalari Surxondaryo viloyatida joylashtirish infratuzilmasining 2020–2024-yillarda sezilarli darajada kengayganini ko'rsatadi. Joylashtirish obyektlari soni va ularda xizmat ko'rsatilgan shaxslar sonining ortishi turizm xizmatlariga bo'lgan talabning o'sishi bilan mos keladi. Shu bilan birga, infratuzilmaning hududlar bo'yicha notekis taqsimlanishi turistik imkoniyatlardan foydalanishda muayyan tafovutlar mavjudligini ko'rsatadi.

Tabiiy va madaniy resurslardan samarali foydalanish uchun turistik obyektlarni alohida holda rivojlantirishdan ko'ra, ularni o'zaro bog'langan xizmatlar tizimiga birlashtirish maqsadga muvofiq. Masalan, tarixiy obyektga tashrifni mahalliy gidlik, hunarmandchilik, ovqatlanish va joylashtirish xizmatlari bilan bog'lash sayyohning hudud iqtisodiyotiga qo'shadigan hissasini oshirishi mumkin.

Bundan tashqari, mahalliy aholini turistik faoliyatga keng jalb qilish, tadbirkorlik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash va raqamli marketingni rivojlantirish iqtisodiy samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Bunda turizmning iqtisodiy natijalari bilan bir qatorda tabiiy muhitni muhofaza qilish va tarixiy-madaniy merosni saqlash masalalariga ham e'tibor qaratish lozim.

Xulosa va takliflar. O'rganishlar Surxondaryo viloyatida turizmni rivojlantirish uchun muhim tabiiy va madaniy resurslar mavjudligini hamda joylashtirish infratuzilmasi ko'rsatkichlarida 2020–2024-yillarda o'sish kuzatilganini ko'rsatadi. Biroq resurslarning iqtisodiy samaradorligini yanada oshirish uchun turistik obyektlar, xizmat ko'rsatuvchi korxonalar va mahalliy tadbirkorlik o'rtasidagi aloqalarni kuchaytirish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 18-iyuldagi O'RQ–549-son "Turizm to'g'risida"gi Qonuni. – URL: https://www.lex.uz/uz/acts/-4428097.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 15-maydagi PF–87-son "2025–2026-yillarda sayyohlar oqimini keskin ko'paytirish va turistik xizmatlar ko'lamini jadal kengaytirish orqali turizmning iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. – URL: https://www.lex.uz/uz/acts/-7531559.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

3. Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi. Surxondaryo viloyatida turizm va dam olishni rivojlanishi. – Press-reliz, 25.08.2025. – URL: https://www.surxonstat.uz/uploads/2025/Sentyabr/Turizm_24.pdf.
4. World Tourism Organization. *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook*. – Madrid: World Tourism Organization, 2004. – 507 p.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.